

492 (091)

ДИМИТРИЈЕ А. ГИНИЋ

МОЈ ЖИВОТ

ЈУБИЛАРНА КЊИГА
С ПИСМОМ Г. ДУЩАНА С. НИКОЛАЈЕВИЋА
СЛАВЉЕНИКУ

БЕОГРАД

1924

Цена 10 дина.

Слове охватају
Миладу Дасићевићу
Димитрије А. Гинић
Лика Мара

димитрије а. гинић

25. септембар
1926.
Београд.

МОЈ ЖИВОТ

јубиларна књига
с писмом г. душана с. николајевића
слављенику

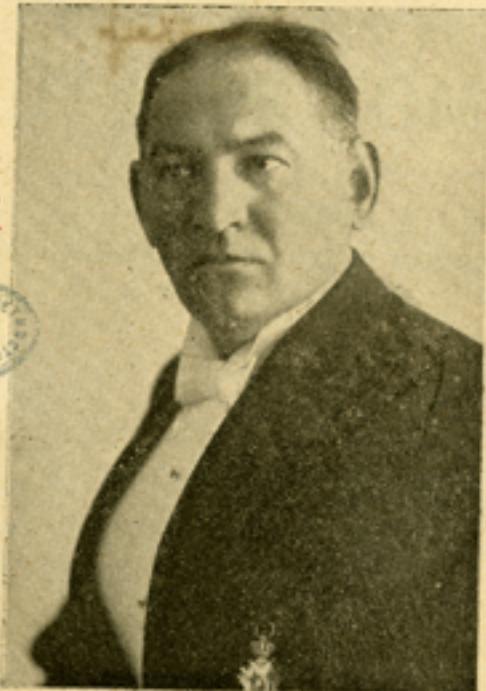
БЕОГРАД

Штампарија „Гундулић“ М. Попића и М. Миладићића
З. Доситејева 3
1924

Цена 10 дин.

ИНВ.БР 7379

МФН=167

Драги мој Гино,

Писати пријатељу у тренутку кад публикује своју јубиларну књигу значи унети у своју симпатију једно нарочито осећање. Јубилеј је срећа која се тужно осмехује, јер тога дана добар део живота и слављеника и нас, који га поздрављамо, неповратно ишчезава. Сви часови велике среће, сви ти моменти због којих човек, како рече један писац, и живи, дискретно су тужни. Сливају се у тим часовима и описано задовољство и бол живота.

Ти си спремио својој публици једну књижницу, просто и срдечно, искрено и весело испричану повест својих абитија, свога безбрежног детинства и својих глумачких путешествија. Ти си исприповедао шта се све десило у животу једном глумцу — сироташу, у чију је душу ушао немир још док је дерви био. Твоја је књижница печал који се искрено смеје, патња која се игра, јер си ти стално хтео да свој свет унесеш у живот, да га нађеш у животу. То није било увек могућно, али си ти точинио и чиниш. И то је лепо, и зато си ти поднео све тегобе, а, ипак, сачувао тако много дечаштва. Ти си стално готов да бригу претвориш у шалу. И нека је „живот озбиљан“, како вели Шилер, чије речи узе за мото Карлајл, ипак, и баш зато, људи којима природа дарежљиво даде дивни и најређи талент, дар ведрине, потреба су друштва. Јер дру-

штво живи од оних који нас чине ведрим и јер је ведар човек уједно и добар човек.

Ти си уз то и добар глумац, мајстор свога посла. Умео си да се у својој глуми дигнеш до реализма, а да не постанеш ни бруталан, ни индисcretан. Дао си свом репертоару истине и специјалну драж нечега прошлог, давног, што је у нашој поддуши. Доста је твоје заслуге што се на нашој главној позорници данас, кад твоји старији другови зализе, спасава реалистични правца. И, још више, што се спасава уметност тога правца, који се у нас, нарочито у књижевности, деградује до простог фотографисања онога што је спољно, до прстачког вулгарисања.

А, исто тако, има доста твоје заслуге што је национални момент нашег Позоришта јаче наглашен. Ја знам да ћеш ти бити мајстор и у *Зони Замфировој*. И ако је у својим причама могао бити каткад драстичан, чак и буфонер ниже врсте, Сремац се у свом, нешто сировом, реализму могао често смејати смехом хумориста. А у *Зони Замфировој* он осећа стари Ниш далеко интимније и с више уметности но у *Ивковој Слави*, где има доста каванског, чак и банаљности. Има прошlostи у *Зони*, а ти волиш прошlost тоновима свога детинства, проведеног у нашој малој, патриархалној Србији.

Ти ћеш на твојој прослави оживети једног одличног српског књижевника и осетићеш, јаче но икад, да публика београдска зна да буде деликатна и поштује сваки честити рад. И ти који си се дуго потуцао по путујућим позориштима, где је толико глумачких талената упропашћено и чији чланови

сањају Београдско Позориште, бићеш тога дана јунак чији се сан испунио. Бићеш јунак, али ћеш осетити јубилеј и колико он у својој срећи носи разнежене љубави баш за ону прошlost док још сан није био остварен. У пуној кући и под аплаузима све ће претрпљене тегобе постати благородне и биће с тобом сви твоји другови. И они који се још потуцају и они који клонуше и они који падоше по бојним пољима, кад се одигравала крвава комедија људска. Биће сви, да ти улепшају, увећају јубилеј, али јубилеј није само радост.

И кад се у ноћи будеш осамио осетићеш колико истине има она неизрецива лирика Томе Мура о сјају прошлих, давно прошлих дана. Успомене озаравају све око њега, али нестаје једног по једног од оних с којима тесно беше везан и Мур иде огромном празном салом чије су светlosti угашене, а гирланде увенуле. Драге успомене озарише све, али га и уведоше у ту салу прошле среће, туге радости.

И кад будеш узео у руке ову своју књигу, чувај се, Гино, да, тако матор, не зајецаш као дете коме отеше најмилију играчку. Чувај се, јер то доноси срећа јубилеја уметничког. И јер људи ведри, који се смеју онда кад су многи забринути, често плачу онда кад би се многи грубо смејали.

И те сузе једног глумца, који је толико волео живот, да је ретко осећао његове суворе ударце; те сузе вандровкаша, који је стигао на место одакле нема више куда, неће бити делобелске.

Али, утри, Гино, што пре, сузе и не дај се, стари вандрокашу, да те после прославе гуриш у старце! Не дај се с упорношћу с којом си прева-

љивао читаве километре, не осећајући пут под ногама и не дај се са оном твојом ведрином, која има ту мајиску моћ да овештали хавелок претвори у фрак, који би био сјајан и на најлуксузнијем балу. Обриши одмах те сузе, стари крволовче из Светског Рата, који си у фантазији тукао, као од шале, најтеже битке и буди и после јубилеја, не старац, већ стари Гина. Онај Гина који увек пет минута неком прети корвиканском осветом, да се одмах наслеђе смехом човеколуба, који воли цео свет, јер може још увек да за један дан одржи сто проба и одигра сто улога.

Буди стари Гина и буди још дуго жив и здрав на ползу српскога театра и српскога списатељства, а на радост твојих пријатеља.

ДУШАН С. НИКОЛАЈЕВИЋ,

МОЈА АУТОБИОГРАФИЈА

Рођен сам у Кладову 26 децембра 1873. год. — Сто пута, не, милион пута у животу зажалио сам, што се моја варошица није звала Клагенфурт него, Кладово. — Ваљада би кроз живот много лакше пролазио. Али овако — Елем, као што рекох, рођен сам у Кладову и то баш поред Дунава, на самој тромеђи. — Оцу ми је било име Аранђел а мајци Анка. Седмомесечар нисам био (недоношче), него право правцато дете. Дошао сам, што во кажу, редовним путем на свет и испунио све законске форме. Као да је, рецимо ишла железница за Кладово, па кондуктер викнуо „Кладово, излази“, и ја изађох без поговора, е, да сам имао карту тур и ретур, — али шта ћете, такву карту никад у животу нисам имао, ма да сам прошао земље и градове. Дакле изађем на станицу. Али, шеф станице, односно мој отац, он се забуни; није се ваљда надао таквом путнику, шта ли. И таман ја отворио очи, да видим где сам а мој јадни отац заклони своје очи, и то заувек — вероватно кад ме је јасно видео. Сиромах мој отац! Бог да га прости! — — — — —

Дакле за мене је јасна ситуација била да сам ја неки љендровкаш. Јер мој живот управо и није био живот у грађанској смислу те речи, већ зам-

дровка. А вандровка је, верујте ми, нешто врло лепо. И, тако вам ја одмах скоро после годину и по дана, пођох у вандровку, и дођох код моје бабе Петрије и тетка Пијаде у Доњи Милановац, — па да, шта сам, сироче, и знао друго да радим! — Па како у свету увек има и добрих људи, — нашао се и за мене један, коме овом приликом одајем пуну пошту за ово његово лепо дело, јер све што сам, ъему имам да захвалим.

Ако неће да прими дело, нека прими моју пошту и моју љубав, која је, у колико се више ближим крају, све искренија и све дубља.

Сирома Мита Владић! — шта је он Богу згрешио да толико патњи и мука поднесе због једног вандровкаша!! — Дакле, ево како се то десило: Моја тетка звала се „Пијада“ — беше као девојка упис од лепоте. А он млад, стасит, леп, што но кажу, из уста воде му се напити. — Елем, загледају се, замилују и узму се, ма да је у Милановцу било много богатијих девојака. Али он „или ъу, или црну земљу“. И несрћни практикант у љубавноме заносу ни на шта друго није мислио до само на Пијаду. Њихове старе родитељске куће, у газдинству, скоро су једнаке биле; то су били људи трговци, „двајест лула једна другу по дућану гура“. — Али, „трговачки образ“. — У оно доба то је много значило, данас се то можда мање цени, али у ово доба! — — — Дође ми да заплічем кад се сетим тога доба и кад о ъему причам, ал' шта ъу? Морам. —

Недеља. — Таламбаси брује! — Зрле вриште — а ћемана цикте. — Весеље на све стране. — Владићева и Генићева се куће пријатеље. —

Свадба, — врисак девојака и пустих момака, ори се! — А ја, „наконче! — Преврћу ме жене и девојке, милују ме и љубе ме, а ја — тренћем и уживам! — Боже мој, где ли су сада ти пољупци и ти дани? Ex. — —

Шарени оро прође, а с њим оде девојаштво и момаштво, свега нестаде, само „наконче“ остаде као теткин мираз несрћном практиканту и то онда, кад није било додатка на скупоћу.

Пролажаху дани у слози, миру и љубави — ја растем, и што старији све несташнији. До шесте године главно ми је занимање било „наконче“. — Сва ме је варошица узимала на зајам, чим би која свадба била. Те тако сам вам ја, што но кажу, био ношен на рукама; све ме је волело, све ме је мазило, просто постадох дете — целе варошице! — Ако су „славе“ или „прошевине.“ — Зна се — „Митанче“ носи каранфилиће да позива госте и сроднике. — Е, дивни су то дани били. Све до школе. —

Мој добротвор, сиромашни практикант био је сав блажен кад ме је уписао у основну школу, а тетка и моја добра нана (баба) пресрећне. У част тога дана пекли се локумићи, мафиши и правила гурабије. Пријатељи и сродници, па и другови мог покојног оца дођоше на посело. Један носи таблу, други „грифлу,“ трећи буквар, четврти пропис, и т. д..

А мој добри теча купио ми је кожну торбицу са упратчима. — Их! Нико срећнији од мене! — За буквар, пропис и писанку — нисам баш много марио. — Али торба! торба! — Четвртаста, тврда, па још са сликом ћачета, а у ћошковима по један

рогати јелен, — дакле „Два Јелена“! Са торбом сам те нохи и спавао. Пробудио сам се нешто мало после пола нохи и никад дочекати дан, и тај час да упртим торбу.

Петли објављиваху зору, укућани се избудише, а мене је моја нана већ очешљала, — обукла; изгледао сам, што но кажу, као од шећера. —

Нова кошуљица, са креалама око врата, па сомотско оделце са седефским дугметима и новештифлетне са жутим плеховима на капнама, а торбица већ на леђима. Обишао сам већ и цео комшијук. Буди Бог с нама, као да сам се спремао да пођем на Аријулк! —

Школско звонце са старог, наереног звоника објави да се деца спреме за школу. Тада осетих како ме пружимаху као неки жмарци, као грозница, и није грозница, мање више — дође му као неки страх. Дође већ и време поласку, тече ме узе за руку и, пошто ме сви ижљубише, одосмо у школу. — Сада настадоше прве бриге и прве муке! —

Наука ми је некако слабо ишла од руке, а није да нисам био бистар, него ђаво би га знао, ништа нисам могао да схватим. Све су ме слике у буквару буниле, и сад памтим како научим „Цркву“ па је после побрким са „Џамијом“, као да сам још онда слутио наше уједињење. И тако пролажаху дани а несрћни практикант мој добротвор, стезао је рупу по рупу свог каша. Све своје наде полагао је на мене, верујући у то, да ћу, ако ништа друго, оно бар, интабулационо протоколиста бити.

Никако није увиђао да сам му ја, нека врста живог параграфа 76. Дакле, како му је, тако му је,

Нисам био ни најгори ђак, а нисам био ни први, тек у старијим разредима докурао сам да читам у цркви „апостол.“ Сећам се баш Божића, а ја у стихару и за првим наслоном, па није да певам, Боже него све везем, а моји се топе од милина и све кривице за које сам требао бити кажњен од мога тече, биле су ми опроштене. И само да није било позоришта, све би добро било. А томе нисам ја крив, већ мој покојни отац. —

Седамдесетих година, по свршеним својим студијама врати се мој отац у своје родно место, у Д. Милановац. У то доба налазио се као управник поште у Д. Милановцу и Живко Анђелић који се обесио у Управи Града Београда. Био је врло интелигентан човек уз то одличан новинар (сарадњивао је на „Виделу“.). Елем, он и мој отац покрену дилетантско позориште, које су доцније и млађе генерације прихватиле, мислим, да се још и данас у општинском кошу доњо милановачке општине могу наћи поједини остатци од декора и гардеробе. Јер када сам ја после 20 година од мого детинства, свратио са свога путешествија у Милановац, играо сам у истим декорима и са гардеробом која је дотле још била сачувана.

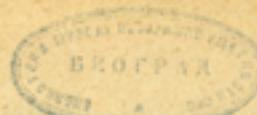
Дакле, као што рекох, отац је мој био крив. Дилетанти су спремали представу „Низ Бисера“ и она ће се давати у општинском дворишту. — Како се представе ретко дају један пут или два пут годишње, то, наравно, слегне се сва варошица, и старо и младо, а после представе настане игранка — „Оро“. Разуме се да свако понесе од куће столовце, шта ће пити и шта ће јести, пошто на томе месту није било кафане. Дакле представа се

сршила, а ја зину од чуда, па ни да макнем! Познао сам и браца Вељу, и браца Јову и чика Здравка, али онога што је био „црнац“, никако нисам могао познати. — Узалуд се мој мали мозак мучио да дође до сазнanja, бадава, није могао.

После тих мојих првих утисака, наравно, да вишне о школи нисам мислио. — Сад су ме очекивали други послови: где да се нађу поњаве, крпаре, асуре и све што је потребно, да се направи једно позориште. Наравно да нисам био сам, имао сам у томе много помагача, мојих вршњака. Све те ствари вукли смо у врбак и тамо изигравали позориште за дугмета. По себи се разуме, да је ово наше позориште завршено батинама. „Ију! Гле мога ћилима. И ју! моја крпара! Виле вас одиеле,“ разлегале се по врбаку клетве и псовке, стрини, ујни, тетака и мајки. — Наравно кући почну да раде оклагије, варђаче, каши и т. д. „Запис ти твој. Мени глава пуца од брига, како да те школујем, а ти по врбаку! И срећа те ме г-ча Даница нађе данас да ми то каже, да овај већ десет дана није ни завирио у школу“. Љутито је говорио теча мојој баби. А она би метнула песнице под појас и дубоко сирота уздисала, шапнући готово за себе; Еј црни мој Аранђеле, шта си родио. — Дакле после свих милошти пале су и прве батине, а сад настаје и прва жалост.

„По потреби службе, писар III. класе среза поречког Димитрије Владић премешта се за писара среза крајинског.“

Указ је био управо поражавајући, пао је као гром из ведра неба. — По кући се само запевало, кукало и хуктало. — Оставити кућу!... па родно

место! И живети само од своје плате!!! — Али царска се не пориче. — Дође и тај најтежи дан у животу мојих милих.

Ужурбано се утоварују дењкови и сандуци у лађу. Све је из варошице изашло, да испрати и помогне при укрцавању једну честиту стару оца-ковичку фамилију. Све је у забуђењу — Да нисмо што заборавили? питало би се често. Је ли мачка код тебе Мито? Јесте нано, одговарах кроз плач — а и сирота Мара — мачка, погледала би на Милановац и често тако тужно мјауканула, као да је хтела рећи: куда ме носите из мого места, кад ме овде свака врба, сваки багрем, па и сваки преп на кући познаје; и она је осећала да ће у вандровку.

Јутро. Пурпурно сунце обасјало „Гребен“, који се као какав цин дизаше из Дунава, као да је и он устао да нам каже забогом! Па „Капетан Мишин брег“! по коме сам скакуто, трчао, играо и са кога сам, зими, небројено пута своје санке пуштао, тако бесно, да сам до саме цркве долазио!... Па моји врбаци и другови!... Како ћу без њих! — Мислећи то стегло ми се нешто у грлу па хоће да ме удави. — Звоно и укање са оца старог „Делиграда“ објави полазак. Настаде плач на обали и на лађи. Мој сиромах теча побегао је иза оца да га не виде како плаче, јер у оно доба, срамота је била велика за човека да плаче... Моја нана и тетка, оне су се просто гушиле сузама. — А ја стегао ћак са мачком, па незнам ко вишне јауче, ја, или мачка. —

Зађосмо већ и иза старог гробља — само се види још мање белих марамица и две уздигнуте гробне пирамиде наших старих дедова. — Делиград

је брзо одмицао, гробље напуштао. Нас све даље носио. — И још се само могао видети звоник и сјајан крст, који се на сунцу преливаше од светлости, па — и он ишчезе. — Тога дана, нико се није сетио да што једе. Па чак и Мара (мачка) — извириowała је из џака, није хтела ништа јести, само би с времена на време тужно мјауканула.

Сузе кад почну да теку, оне су као речице, које лети пресуше да би се с пролећа појавиле.

У Неготини, дакле дугурах и до гимназије; до другог разреда ишло је: „недај Боже горе“, али у трећем! — Загрде — мани! А свemu су Немци и Грци криви. Облигатии су знате били предмети немачки и грчки. Али ја ни макац! — Е још од тада омрзнуо сам их, просто као диндушмане моје. Често бих пута питао моју бабу. Је ли нано? Што ти мене учиши и причаш ми да су Турци, те овакви те онакви, кад су они добри људи, они ме брате, не терају да учим турски. Кажем вам просто да не видим Немце и Грке.

И имао сам право што сам их мраео. — То се доцније и у животу показало. Прво су ме истерали из гимназије, а доцније и из Отаџбине. Немци зато што су нам постали непријатељи, а Грци, опет, просто за то што су нам били пријатељи.

У то доба, појави се некаква путничка друшина у Неготини.

Позориште „Хајдук Вељко“, — под управом Михаила Пешића. — Сећам се добро неких глумца са дугачким косама, дугачким капутима. Сваки се трудио да говори онако, из баса, или баритона, и некако су друкше говорили него ми. А ја зинуо у њих и сав блажен. — Из позоришта

никако не избијам, гимназију сам напустио, пошто сам у завади са Грцима и Немцима. Елем, гледајући их тако, почeo сам покушавати да говорим и ја као они, подвијем језик, па ћу тек рећи мој баби: „Дрега нено.“ —

Шта си искривио та уста, убио те Бог, шта ми се ачиш ту. — Што не говориш ко људи. И да срећно не побегох иза једне шупе, стигла би ме оклажија теткина. После мало плача, опет сам почeo мислити на Андру Десимировића, па Андру Пешића, јер они су били моји љубимци — уздишући просто сам им завидео што не морају да уче грчки и немачки.

После једног породичног савета, одлучише да ме пошљу моме ујаку у Београд, да ако он нешто учини са мном. — Али и мој покојни ујак, кад је увидео да ја фантазирам само о позоришту, диже руке од мене, јер су и његова деша била у опасности да не пођу истим путем, па ко вели: „Иди ми бедо с врата“. — Доцније, премештен је био и мој теча за Београд, и после дугог распитивања о мени и трагања где сам, није могао сазнати. Ја сам отишао у вандровку, из које сам се вратио чак из Африке 1919. год. — С тога хоћу данас, кад славим свој јубилеј, да окадим гробове својих добротвора који једном сирочету без оца и мајке учинише детинство безбрежним. И да показам гробове и свих вас мојих милих другова, који заједно са мном служисте идеалима уметности.

МОЈ ПОЧЕТАК

Сузних очију стајао сам крај постеље моје болне нане, извасно старе крпе и пешкире и њима облагao љене изамучене груди, а она би ми тепајући говорила: „Љуби га његова нана! Благо нани, ево мога доктора! Јел' да ћеш ти да ми учиш за доктора, па да лечиш твоју нану?...“ и тако, љубећи ме и нежно милујући по челу, коси и лицу, сањала је најлепшу будућност.

Ваљда зато што сам рођен баш на сам дан Божића 26. децембра хиљаду осам стотина и... у осталом шта се кога тичу моје године — оне и нису важне у овој мојој причици. Елем, зато, ваљда, што сам рођен на Божић, страшно сам малерозан и биће да је то, јер у старо доба, како причају књиге, такву су децу, рођену у тај дан, бацали, — баш као прве кучиће. — Да се уверите дакле да смо ми божињаци малерозни ево слушајте:

Први мој малер у животу десио ми се 1888. године — тако некако око 13. августа; напустио сам родитеље, школу и — отишао сам у глумце... После првог малера, ређали су се други, један за другим.

И ето баш на тој „тровитој стази“, што рекао покојни Ђира дресер, десио ми се један страшан малер. У Краль. Српском Народном Позоришту

представљао се „Душан“ трагедија у пет чинова од Милоша Цветића. Елем и мени, као „волонтеру“, да не кажем статисту, — буде додељена једна мала уложица „Доктор“. — Моје радости нигде на свету! нико срећнији од мене... И после толиких проба дугурао сам и до преставе. Једва сам чекао да изговорим своју прву улогу: — „Овој грозници не знам, а и нема лека!“ — и знао сам, напамет сам знао, није да нисам — и зар ми је то штогод! „Овој грозници незнам а и нема лека!“ — али ајд ништа; — Већ у један сат по подне дошао сам пред позориште и чекао гардеробере, да ме обуку. Кога сам год срео из позоришта, питао сам: — Јелте молим вас кад ће почети облачење?! — Е лепо сам досадио свима, просто осећам и сам. Ал, ђаво би га знао зашто, нека грозница и нервоза обузе ме. — Најзад, дође и тај час, појави се г. М. Рисантијевић, и викну: „ајде улазите“. Ја осетих како ме нешто штрециу у срце, а целим телом прође нека језа, а после тога обли ме хладан зио. — Буди Бог с нама!...

Представа у велико траје. Пети чин све ближе, а мени ноге све краће. И лице се зажарило, мислиш сад ће крв да љусне! А уши! нису то биле уши, него мислим да ми је неко прилепио две жеравице. А очи као да се приже у зејтину... и нигде да се скрасим! само скакућем и шапућем: „Овој грозници незнам, а и нема лека!... Шапућући тако одједном чух са позорнице — Лека — Лека — Лекара! — Где је лекар? — Рисантијевић дрекну иза мене: „Излази! Излази!“ Ја се укрутио, па ни да макнем. — „Излази! излази! поново дрекну и рече ми нешто крупно... Изгуран, нађох се на позорници.

Почех да зевам као чавче, зграбило ме нешто у грло па ни да регнем, а пред очима почеше светлаци. У ушима настаде неко зујање — нити сам шта видео, нити чуо, а још мање што казао. И једина је срећа била, што је Душан морао умрети, па знаю ја лек или не знаю.

Наравно да ми после овога мога првог дебија саопштише, да се вишне не врамам око позоришта.

Сузних очију, ударишћи, прошапутах тада у себи: Еј нано, моја слатка нано, ето ти твога доктора!

МОЈА ИНТЕРЕСАНТНА УЛОГА

Моја најинтересантнија улога била је „Цар Лазар“. Године 1897. или 1888. дођем са трупом М. Хаци-Димића у Ириг. Било је баш о Видов-Дану, када су се добри Срби из околине купили, да се поклоне љивоту Цара Лазара. У част дана приредимо представу; ја сам играо Цара. Представе су се давале у башти општинске читаонице, управо у неком дворишту са једним ладњаком. На самом kraју дугачке аалије налазио се велики општи сремски свињац, у који је цела околина доводила свиње на продају. И тада је био пун. Да се свињац захлони, направимо испред њега позорницу.

Представа је почела, публика се гуши. На првим местима седе сви месни достојанственици: бележник, натарош, поднатарош, финанџија, вахтмајстор и сви фрушкогорски калуђери. Између калуђера и г. Хребљановић, потомак славног Цар Лазара, који је сваке године долазио на тај дан из Париза. На другим местима седе трговци и паори. Дизје се завеса, у публици — тајац! На позорници поворка велможа, свита Лазарева, затим ја ступам као цар одмереним достојанственим корацима ка престолу. Престо је био саграђен на једном великому трговачком сандуку, а степени су од мањих сандука за гас, прекривени финим тепихом из бе-

лежникове куће. На врху сандука фотеља из општинске сале, тако широка, да су њезине ноге стајале на самим ивицама сандука. Балдахин био је један шарени кафејски чаршаф.

Пошто достојанствено, како приличи мојој царској улози, поздравим вitezове и зетове свечаним говором са свештеничким гестовима, мудро и отмено седнем на свој престо. Но фотељ се узбуни и ја се из пуног дворског сјаја наједашпут најем + на леђима иза позорнице — у свињцу! Свиње се узбунише, не надајући се тако високој посети и настаде једно опште гротање. Гротну свиње, а гротњем и ја. Ја већ с тога гротњем, што сам испребијао леђа — а за свиње већ је и природно, јер сам им нарушио ноћни мир. И кроз ту целу хуку и буку чујем, да се и публика стала бунити и већ је неколицина била на позорници, тражећи Лазара. И док сам се ја бочио са свињама, чујем узвике: „Та држте Лазу; не дајте, о мај, како се то додгидло! Затим ће један паор из последњих редова продртим гласом: „Оде Лазо у кум Гајин зоб! „Та није у зоб, већ у свињац дададе други, док устаде један са опаклијом: „Та немојте диванити, већ спасавајте Лазу да га свиње не поједеду!“ — и маса руку пружа се преко обора да ми укаже помоћ.

Између осталих био је и Ђакон крушеводског манастира и забезекнуто погледа у стихар, који сам од њега позајмио.

Пошто се Лаза издудао и пошто су се публика и свиње смириле, представа је настављена. Тако је, дакле, била моја најинтересантнија улога — међу свињама!

* * *

Моја генерација и све старије васпитаваху своје таленте у путничким позориштима. То је била једина Драмска Школа. Па ипак драмска школа, која је ограничена била на саму праксу, дала је и великих и добрих глумаца нашем позоришту.

Под каквим смо се околностима развијали, нека вам послужи ова једна, од толиких многих анегдота преживљених.

У мом почетничком раду, године... — оне се не говоре — дођосмо једном са трупом И. Јокића, који је себи ставио у задатак да по селима просвећује масе, — у Пријавор. Ту г. управник заузме први локал, „Општинску кафани“, (јер другог није било!)

Баш је било око Ђурђев-дана, кад смо хтели дати прву представу. За све време наших припрема било је дивно време — али кад истакосмо нашу листу, која оглашаваше актуелну комедију „Министар и лопов“ — удари киша. Најпре слабије, па јаче и јаче, док се не претвори у праву провалу облака. Па, како се Пријавор већ онда угледао на данашњи Београд, то се нико није смео маћи из куће, ако није желео да рескира, да се удави у блату и с тога на представу нико и не дође.

Киша је лила пуних шест дана. Општинари се забринули и стали ломити главе: „Од куд толика киша?“ А киша лије, као што Бог хоће, а ми се глумци, као одистински покисли, шћућурили за један сто, а прева нам крче, јер је Цинцарин кафејија изгубио сваку наду у нас и обуставио кост; ни наша лична гардероба није му пружала никакве га-

ранције. И заиста смо изгледали као прави грабанцијаши-облаконосци!

Наједанпут приступи нашем столу један кмет, са два општинска пандура: „Кој ви је овден газда?“

Покажемо му нашег управника, који је изгледао нешто боље него ми, зато што је имао на себи неки извештали камгариски герок са кратким рукавима, а ћорав је био у једно око. Са страхом-поштовањем приђе господину кмету:

„Ја сам, знате, управник позоришта „Србадија“.

„Ти ли си тај!, обрецну се набусито кмет — „што лепиш плакате с „Министер и лопов“, па натерујеш кишу; а имаш ли пасош?!“

„Имам“, побледе управник и показа му.

„А за твоје момке?“ и указа прстом на нас.

„За њих немам. Али то су моји глумци, и наш је задатак узвишен, јер ми ширимо просвету баш по селима, где је глумачка нога први пут стала, — баци се наш управник у патос,

„Море, причај ти то некем другем!“ продера се кмет. „Јер од како ви дођосте у наше село, киша не престаје. И зато ти саопштујем наредбу ово општинског суда, да покупите своје прње и протерјете се у друго село, ван атара ове општине!“

Цинцарина, кад је чуо ове речи, у мал капља није ударила — јер на табли је било 126 гроша вересије!

„Банум, а 126 гроша, Бог да ги прости!“ зачичи лупајући се песницама у груди. — „Општина ће да плати, само да спасе село од ове несреће!“ заврши кмет.

И већ кроз један сат, праћени пандурима, били смо на мосту, који дели општину прњаворску од

змињанске. И на велико чудо — киша је престала и сунце огрејало.

У хитњи заборавили смо нешто декора и мене као најразвијенијег изаберу, да се вратим по тај декор. Али кад дођох до моста пандури згрануто, дигавши у вис тольаге, викну: „Не, овамо ишћеш!“ „Али заборавили смо...“ „Све што сте заборавили, пратиће вам се тамо, само овамо не прелази!“

То су биле драмске школе кроз које су пролизиле старије генерације!

Садање и будуће генерације глумачке, захваљујући меродавнима, развијаће се под много повољнијим околностима, имајући своју Драмску школу, која ће у многоме помоћи и олакшати једном младом глумцу да брже развије свој таленат.

„ЖИВЕЛА ФЛАНДРИЈА!“

После концерта у Сарајеву код црквеног Хана, — једини локал који су тада Срби похађали — услужна полиција показала нам је, куда води пут за Фочу.

— Софорт, софорт, софорт! разлегао се крештави глас г. саветника.

Снежне велике пахуљице, несташно играјући се ветром, насртале су на лице, очи, чело, и од топлоте лица тошиле се...

Снег је под ногама шкрипао, као да протестује што га газимо, а ми смо размишљајући о синоћњем концерту, дебелом Швабији саветнику и његовом: „Софорт, софорт“, одмичали низ Требевић, напуштајући далеко иза себе Шехер Сарајево.

Први петлови наговештавају зору. Ледени северац са планина пође са нама у друштву — кол'ко да нисмо сами; сунце се већ рађа, а снег се сјакти, цакли и цичи под ногама, северац брише и звијди и просто реже по ушима. Рекло би се да је и природа стала у службу полиције, противу нас.

Јадне уши, изгледа ми да су оне највише страдале. Да би им скратио муке, а уједно да бих и руке загрејао, окренух се, хукнух неколико пута у дланове и откравих прсте, — рукавице беху луксуз; стога их

нисам ни носио. А зимски капут! Ах, капут! То је била бајка — само леп сан, који је прекинуо дебели саветник Шваба.

Баџих поглед на другове, Црнога Кочу, Јаноша и Бујдића који, у препирци, гегуцајући пртном коју сам ја правио, довикују један другоме: „Нисам ја крив овоме, него ви, г. Кочо“. „Ја! Нисам, одвраћа Коча пакосно, него ви г. Јаношу. Ви, ви, са тим својим црним фесом. Хоће човек у Јефтановићеву странку — — И зашто је г. Бујдић мене мешао са Јефтановићем?“ лјутну се Коча, цвокоћући зубима. „Па зато што си се ти, г. Кочо, највише експонирао у питању црквене аутономије и истицао се као босански радикал и патриота“, заједљиво одврати му Бујдић сав модар од зиме, једва крећући се по снегу у неком старом хавелоку, који је водио порекло од Бог те пита кога, и који се беше укрутио од мраза и изгледао на Бујдићу као какав напети кринолин. А несретни Марковић, Јанош, како су га другови називали, јер је знате, био из Баната? Омален, сув, дуга лица, смеђе косе, жмирових очију и плавих смрзнутих бркова, са црвеним аловим фесом на глави и у летњем капуту — то је све од тоалете што је имао — скакујао је од једног до другог, као јарац, стишавајући их: „Та, та, та немојте браћо од тога диванити више! Што је било, било, па прошло“. „И ви сте ми некакав директор театра“, обрециу се на њега Коча. „Сем тога феса на вашој глави и кусавих бркова, ништа друго и немате“.

„Та да, како би другаче могао импонирати“, додаде чисто уверјено Јанош.

„Па да, додадох ја, довољан је тај алови фес који тамо радикали Срби носе у Босни па да будемо подозирви полицији“.

„Та не треба више о томе диванити“, жмиркајући стишавао је Јанош. „Шта не треба!“, обрецну се Коча, готово плачући од зиме. „Зар би ја морао да пешачим целе ноћи, и то по овој цичи, без капута? А то све због вас и господина Бујдића“. „Е што јест, јест — поддупкујући од зиме промумла: — ту имате право, што се тиче г. Бујдића. Ја нем' обичаја повлађивати — ал' могли смо још горе настрадати, а све то ради оне ваше декламације, госпон Бујдићу. И кажем вам лепо: „немојте!“, ајак, ви увртели себи у главу да декламујете;

„Наши дани све су блеђи
А-а-а-јунаци све ређи“ —

А знаете добро да је забранито. Е, ето вам сад, сад ће нам бити свима, и ређи и блеђи“.

„Па шта имате сад од тог пребацања? додадох ја. У Сарајево натраг не можемо, пошто нам је наређено да се одмах уклонимо.“

— Воль ви на брод — воль на Фочу, учтиво нам је рекао вахтмајстер, додаде Бујдић. „Па да, рекох, ми смо сами изабрали овај пут“.

„Једини сам ја био противан, протестујући додаде Коча, јер ја нисам ни у чему крив. Ја сам за све време концерта пio, очекујући да моја тачка дође на ред.“

„Та хвала богу да до ње није дошао; иначе, какав сте бунтовник, нас би обесили!“ згрануто викну Марковић.

Е, нема мајчин сине! — чисто се обрециу Бујдић. Е нема брајко! нема лаворике без трња.

„Море да је трње — готово лакше би се пребрдило него ова сибирска зима“, додадох ја, држући кроз смех.

„Ја како!“ настави Бујдић. „Хоћеш да пропагираш идеју! Хоћеш да проносиш просвету. Тако се то плаћа, брајко. Па зар ми да будемо пропратни, а ти да се извучеш?! — Е, нема роде мој, него: „Сви за једног, а један за све“.

„А! а а! дакле тај принцип ти заступаш? Врлодобро, то ја и тражим, господине „Кавелоче!“ пакосно додаде Коча. Није право да ја на овој зими будем дивидуз радикалац, а ти да имаш још и „Кавелок“ (уз то додаде једно његово кроз нос: „иња!“). Молићемо да се тај „кавелок“ подели на четири равна тала — „иња!“ (штрциу кроз зубе пљувачку, затури се стави руке у проваљене џепове, па продужи:) — И ја како!“

„За идеју и уметност све, па и живот мој!“ декламујући са патосом додаде Рода и збаци са себе свој хавелок који забобоња по снегу као разваљени добош. Нож! нож! Дајте ми нож да вам покажем, шта све Рода за уметност и другове даје!“

Јанош се зграну. Скакујао је око Бујдића, молећи га својим пискавим гласом: „Та за име Божје, госпон Родо! Немојте, ако Бога знаете, кварати тако лепо парче, па макар се сви и посмрзавали!“ И чисто кроз плач додаде: „Та па у шта ћу се ја сад представити господину предстојнику и правити визите високим личностима? А-а-а добро знаете да су ми чакшире одострага проране, а кад обучем, ваш хавелок он ми прекрије све, п'онда лепо импонирам у њему...“

За то време Коча је већ Бујдићу додао нож уз примедбу: „Само поштено и лепо да се подели — братски“.

И, док длан о длан, сиромах хавелок би разчерчен на четири дела.

— Ја ћу себи узети пелерицу, рече Бујдић. Коchi када не беше право; намргоди се, затим разрогачи очи и рече: „На да, Бог је прво себи браду створио“. „Ваљда имам на њу права“, обреци-ну се Бујдић, одсече је и загриу палерицу.

„Дајем вам је великудушно“ одврати му Коча.

Док је трајало транжирање хавелока, несрћени Јанош грувао се у прса, и заклађајући очи, кукао: „Уф, уф! Шта урадисте, да од Бога најете! Та боље је да сте из моје коже резали пелерице, него што сте исекли најлепше парче у нашој гардероби.“

„Па шта ви кукате на туђем гробљу?“, обреци-ну се Бујдић.

Пошто Коча огрте ово парче што је он називао пелерином, а више је личило на црногорску струку — презириво одмери Јаноша и рече му: „Подла управничка душо, само мислите о својој гардероби, па ма ваши глумци поцркали од зиме.“ Бујдић са опуштеним рукама, оборене главе, додаде трагично, узбудљиво: „Придите последњем цевованију! Тако другови раде, г. Марковићу. Јесте ли задовољни, господине Кочо?“

„Ах, Рајсоре, ти си велики! промугла Коча и свог баса. Потомство ће вам се за ово одужити: Кад први пут будеш играо Краља на позорници, одликоваћу те орденом „Санта Пјетранеро“ за ово ваше племенито дело.“

Умотах се и ја у свој део, па и Марковић у свој. Цвокотао је од зиме и једнако јадиковао: „Уф, уф! Тако лепо парче! Па шта направиши од њега! Ето сад: Ко би рекао да је ово некад био хавелок!

Пошто се ађустирасмо, Коча се исправи, разшири бескрајно дугачке своје руке и запева песму из „Распинуће“:

О хвали, хвала по сто пута,
И ја сам јегда тако даво,
На прође све, ко варљив сан...

Сви прихватисмо песму, сем Јаноша, који као зец одскочи са пртине и почне да рецитује Карла Мора:

Ах људи, људи аварских осећаја!
Срца су вам као стена,
А пољуши по сред срца гује.

„Све због хавелока и гардеробе — знаш!“, добаци Коча, и хукнув два три пут у дланове, насмеја се и опружи своје дугачке ноге којима је правио километарске кораке.

Сваја и пребацивања су престала. Ђутало се и путовало даље. Морали смо сваки час потрчавати, не бисмо ли стигли Кочу, а Јанош, онако мали, исплазио је језик јурећи за Кочом, као ловачки кер кад гони дивљач.

Дуго иза подне зајаука Коча: „Ијао, људи ал' сам гладао!“ Пакосио и заједљиво Јанош извади из чепа неки стари јеловник из хотела „Европа“ у Сарајеву: „Молићемо извол'те; само изволте бирати!“ Наста општи смех.

Сунце је залазило. И кола нас већ стигоме, која су возила наше колегинице. Кочијаш, од стра-

ха да се не бисмо и ми попели у кола, тешећи нас, додаде: „Само још мало, бива, и ето нас у Фочи. Само још пушкомет хода. Ђи!“ распали бичаљем уморне коње, дрекну лјутито: „Ајка!...“ промрмља неку псовку. Коњи ркнуше и из ноздрва покуља топла пара, пралорци зазвркташе и... изгубише се иза једне окуке.

Мучање волова, блејање оваца и лавеж паса са бачија и појата оглашаваху вече... Сунце се већ одавно смирило, а снег се накострешио и само пишти под ногама. Мраз све виште стеже, северац почине да брише. Само још с времена на време чује се из даљине звекет прапората, док сасвим не ишчезну у снежану и хладну ноћ.

Сваки је од нас тонуо у мисли, а мене је само једна пекла: када ће се свршити тај пушкомет хода. Гунђало се и псовало, док ме завијање вукова са планина не отроше из те мисли. Из страха да бих прекинуо ћутање погледах Буђића, који је са својом пелерином лично на каквог фратора фрањевачког реда, нарочито са својим меснатим и помодрелим носем од зиме. Ово његово подбујало, избријано лице! А пелерина, она је виште личила на бискупски краги. Нашалих се и упитах га: „Како се осенате, пречасни господине, без хавелока сад?“ Сви се грохотом насмејаше, а он се трже, поносито диже главу, забаци левом руком краичак своје пелерине, а десну руку диже у вис, показујући пре-ма Србији, и са Рајзоровом позом узвикују из свога јасног баритона: „Живела Фландрија!“

КРАЉЕВИЋ МАРКО У ШУМАДИЈИ.

Шумадија је увек у свemu предњачила. У њој је синула прва варница за ослобођење, у њој се родила прва идеја и за позориште. То је било у Крагујевцу. Разуме се, да то прво позориште није имало глумце по занату, него је постало од дилетантата. Дилетанти опет нису сачињавали једну стапну и организовану корпорацију, него су се с времена на време састајали да приреде своје представе, кад им се управо прохте. Љубав према позоришту била је крагујевчанима некако урођена. Готово није било куће где се ова идеја не би живо прихватила. Чиновничке и трговачке куће уткриваху се, а занатлијске већ беху напред изамакле.

Још до ових ратова у већини кућа могао се наћи неки позоришни реквизит, емблем, костим или ма шта друго. Калпаци, душанке, сабље, копља и друго слично налазили су се готово по свима кућама.

Позориште, о коме ћемо овде говорити, било је тада на Илиди у једном житном магацину. Унутра је подигнута позорница, направљене су две провизорне ложе и седишта. Споменули смо, како се дилетантска трупа састајала само с времена на време, и сад можемо да допунимо да се нарочито позоришна амбиција појављивала после месећа. У то време, кад су прошлиле све забаве, када су тавани

и подруми били исцрпљени, када је понестало у кућама сувог меса, кобасица, киселог купуса, ракије, вина и туршије, почне скет да истражује начин како да изађе из испражњених кућа, и да се још проповеде. То је увек био момент за стварање дилетанских представа. И тако се та дилетантска позоришта рађала и умирала као водени цветови.

Елем, једне године, за време часног поста, пониче идеја, да се за Ускре спреми једна таква позоришна представа. Мисао је пала, у срцима крагујевчана пробуди се стара позоришна љубав и све што се осећало познаним мобилисса се. Ту су били ѡаци, учитељи, бербери, шегрти, ватрогасци, трговци... Сви су узели учешћа, да би Крагујевац што боље и лепше репрезентовао позоришну уметност. Створен је одбор, коме је био на челу Мита Пурца, стаклорезац. Састављено је представљачко особље, режију је узео Стеван Менкула, обућар, ватрогасац и стари дилетант. После дугог лоиџања одбор је доконао, да се само може представљати патриотска ствар, која ће корисно утицати и васпитити деловати на масу. Између свих комада учини им се за то најзгоднија „Сабља Краљевића Марка.“ Комад је, дакле, био ту, и пробе су почеле. Како су представљачи били преко дана запослени, пробало се, наравно, увече. Редитељ је имао дужност да припреми цео материјал за пробу: улоге, декор, осветљење. Да би пробе текле пријатније, удесе са кафенијом у истој згради, да за представљачко особље задржи један велики, дугачак сто. Између чинова, за време паузе, за овим столом конферисало се о комаду и току проба. Да би се представљачи загрели за ствар боље и добили доволно елана, по-

бринуло се и за ракију и мезе. Редитељ је имао, поред осталог и ту дужност, да се постара за кисео купус, као ређе мезе уз часни пост. У то време купус се већ квари, али енергијом г. редитеља пронађено је и то мезе. Како је редитељ имао права да изврши поделу комада, то је себи наравно узео главну улогу, „Краљевића Марка“. Улога виле подељена је једном голобрјадом младију са танким гласом и витким стасом. И одбор је једногласно прихватио овакву поделу. Овим су све тешкоће пре-бројене и могло се приступити пробама. Престављачи су се дали пуном паром на посао колико из љубави за позоришну уметност, толико још и више што су ценили овако ретко мезе. Поред овако пријатних проба одушевљење је све више расло, у колико су паузе биле дуже. И тако се врло често догађало, да се пробе завршавале пред зору, а једнини Краљевић Марко, који је са пуно талента улазио све дубље у улогу, издржавао је „пробе“ чак и до подне, као оно код крчмарице Јане. И тад би непрестано понављао речи из своје улоге:

„Напред браћо, кад вас љубав спаја жарка
Пред вама је сабља Краљевића Марка.“

Сав разбарашен, треснуо би песницом о сто да после загрми јуначким гласом: „Још један полић!...“

Дућањије, који су обично пред подне долазили на ракију, дивили би се шустеру Менкули и јуначком Марку, говорећи тихо међу собом: „Нико тако не би могао изиграти Краљевића Марка као он.“ За тим би запитали кавецију: „Је ли ноћашњи?“

— „Алал му вера“!... Тако пролази дан за даном и проба за пробом.... Као што рече песник:

„Чаше звече, песма тече“ — проба се окреће.

Дође дан преставе. Наступиште нове тешкоће. Највећа је била око костима за вилу. После тога расправљало се како ће да долети вила на позорницу.

Дуго Марка муке растрзала
Ал се Марко и том јаду снаје.

Како је био и ватрогасац почасне пожарне чете у Крагујевцу, то дође на идеју да Вилу помоћу свог појаса спусти на позорницу. Вила ће појас опасати и помоћу једног конопца слетеће са таванске греде. — „А за костим лако ћемо!. Пошто мора да се обуче у бело, то ћемо узети два бела кафанска чаршава; један нека опаше и покрије простор испод струка, а другим нека се огрне, покрије леђа и све што следује. На главу ћемо јој метнути венчани венац с велом, који ће нам дати моја мајка. Најзад ћемо јој привезати крила и посао ће бити готов“.

Престављачи дрекнуше у усхићењу: „Врло добро!“

„Што се мене тиче — настави Стева, — односно Марко Краљевић — за мене је лако ја ћу обући ону стару душанку, првение коњичке чакшире, узајмићу чизаме и мамузе, а за главу узећу мој ватрогасни шлем и готово. — „Алал ти памет, бре Стево!“ — радосно узвикнуше сви. „Ништа не било брез тебе...“. — „А гуслар нека нађе гаће и кошуљу“, — наставља редитељ — то је браћо од

увек и била наша народна ношња. Још једне тканице и вес на главу, па свршена ствар.“

И тако је било све готово. Узбуђење је трајало целог дана код свих представљача. Код Марка понајвише. Он је почeo још од раног јутра да растерије трему; до подне ракијом, а од подне вином, шапућући једнако своју улогу:

„Напред браћо кад вас љубав спаја жарка
Пред вама је сабља Краљевића Марка“.

Већ се и вече спустило и час почетка представе приближава се. Дворана је била препуна публике, — а представљаче обузела нека нервоза. Марко готово ван себе... Свакога часа јури с позорнице у келнерај и из келнераја на позорницу. Звркну и трећи знак звонџета и завеса се диже. Сцена је представљала један брдовити предео са једном стеном. На њој спава Марко. На средини стene гуслар седи на једном пању. Слике се нижу једна за другом, а гуслар их објашњава. Дође час да се пусти и вила из облака. Бубањ затутњи — објављујући грмљавину, упали се и бенгалска врата.

У публици тајац... Наједном поче шкрипа — стругање конопца — вила се спуштала са небеске висине. Из акулиса чуше се гласови: „...Држи!“ — „Не пуштај!“ — „Откачи!“ — И ето малера... Спуштајући вилу са тавана, није се мислило на ексере, који не фермају ничије хальине. Проклети ексери! Они задржаше оба бела чаршава и пустише да вила падне у гаћама. У публици наста урибесан смех. Чуо се јасно један глас, који донеши: „Аој вило нигде те не било!“ Вила се у најкритичнијем моменту досети јаду. — Стаде иза стene и продужи игру:

„Славај Марко, и о Српству смиј!“

Марко је прописно и непомично лежао... Дође час кад га вила буди да ослободи Српство: „Устани, Марко Српство те зове!...“ Паузал... Сви очекују да Марко устане. — Али Марко и не хаје! Вила понова јаче викну! „Устани Марко! Марко!“ Марко опељ ни мукајет...

„Бела пена спопанула вилу,
„Али Марка бела и крајава.“

И по трећи пут се вила продера колико је бело грло носи: „Устани, Марко!...“ Марко се прогени и... окрену се на другу страну, па захрка. „Сад се вила јаду досетила“ и свом тежином свога тела стаде Марку на жуљ!...

Рикну Марко као медвед лјути, прогунђа кроз аубе нешто за вилу што није за казивање, окрену се на другу страну — захрка и продужи улогу стотлетног спавања!...

Завеса!...

из војничког позоришта БОЈ НА КОСОВУ У АФРИЦИ

Видовданска свечаност године 1917.

„Да се 15. јуна тек. год. припреми све за свечаност Видов-Дана, потребно је да за тај дан и логорско војничко позориште узме учешћа извођењем једног јуначког комада.“ — Тако је гласило наређење командантово.

Војничко позориште имало је и свој одбор, који је конституисан овако: председник (активни мајор), драматург (резервни капетан, професор), благајник (резервни поручник), дисциплинске стаreshине (два потпоручника) и главни редитељ (резервни наредник, глумац). Трупу су сачињавала 4 глумца, а остали чланови били су војници из Ћачке чете и осталих јединица. Одбор сава седницу и отпоче решавање шта да се даје.

— Дедер, наредниче, — проговори мајор, — ти си му онако фахман за те ствари. Што ти предложиш ми ћемо усвојити.

Рекох да би најбоље било давати „Бој на Косову“. Сви прихватише једнодушно: „Јест, то би најзгодније било“. — „Али...“ продужих ја, снебивajuћи се.

— Нема ту „али“, него има да се представља, испречи се председник, чисто наређујући.

— Али молим Вас, г. мајоре, — продужих ја уплашено, — за извођење тога комада постоји једно врло велико „али“. Прво је „али“ — нема костима!

— Па добро, шта ти треба, то ћеш добити. Само „Бој на Косову“ мора да буде.

Одмах приступисмо дебатовању како да се дође до костима. Предложим да ми се стави на расположење 30 до 40 унтерцигера и дуксера, који би се, према потреби, обојили розе, црвено, жуто, зелено и т. д.

— Па то је понајлакше, додаде капетан (драматург), — сви официри даће своје унтерцигере и дуксере.

— Па јес, иначе је Африка, — додаде мајор, — шта ће му.

— Затим, — продужих ја, — да ми се уступе празне кутије од конзерве и да ми се ставе на службу клонфери који ће сећи краљушти што ће се пришивати на дуксер. Тиме ћемо добити панцирске кошуље.

— А шлемове, оклопе? упита драматург.

Усхићен својим проналаском, додадох: од конзерви!

— Али како ћете два цара да обучете, Лазара и Мурата?

— Дајете ми неколико шаторских крила, обојићу их пурпурно. Место хермелина бела зечевина са црним туфнама, па дивота!

— А круну?

— Па, брате, од конзерве, обрецнух се ја, чисто љутито, што не прозиру моју идеју, — а

Мурату ћемо чаршав креветски око главе место чалме, и свршена ствар.

Сложисмо се и тиме пребродисмо прво „али“.

Али сад настаје главно „али“: одакле да набавимо књигу (дело).

— Па одатле смо, брате, требали да почнемо, — додаде драматург.

— Шта ћемо сад? — замишљено процеди кроз зубе г. мајор.

Дуго је трајало ћутање и размишљање.

— Па, оца му, зар не би умело то да напишеш по сећању? — упита ме мајор.

— Па могао бих, али...

— Нема, брате, у војсци „али“ — дрекну мајор, — ако ти је потребна инспирација за писање нека се из менаже дотура једно буре вина, за тебе и за писаре.

Чим паде реч „вино“ барака оживе. И чу се са свих страна: да се пи-пи-пише. Дакле и то најглавније „али“ би преброђено, а ја се примих да по сећању напишиш комад. Друга седница се закајује за сутра.

Са неколико ђака из ђачке чете приступих писању. Пијуцкајући по коју чашицу вина, које нам даваху инспирације, лако напредовасмо, а што се све више приближавала зора то се и ми близисмо крају. Зора се појави, а и ми се боримо са последњим сценеријама из комада и последњим чашама из бурета. И, најзад, завршишмо и с комадом и с буретом. Све беше у своме реду само је барака била у нереду.

Зора свиће, посао свршен, барака бруји од песме:

Док је нама, док је нама
Обалића лаза,
Ђачку чету никакд неће
Заболети глава!...

После свршене обуке подневне, у заказано време поче одборска седница и ја реферисах председнику да су његова наређења тачно извршена. Приступисмо подели улога, како би се могло одмах

прећи на пробе и сад се тек појави једно право „али“. Ко ће да представља Вукосаву и лепу Мару?! —

— Бога ми, мука је! рекох ја.

Наста ћутање.

— Па зар баш никоме не можеш да поделиште улоге? упита мајор.

— Немам коме, г. мајоре, — скоро у очајању одговорих. Нас је свега четири глумца, а остали су дилетанти, а коме год поделите од војника неће хтети да обуче сукњу.

И опет почеше да се праве разне комбинације, док се и мој дебели командир умеша у дебатовање:

— Море, браћо, што се мучите, мртвој глави нема другог лека, него кољиво и парастос.

— И по која ракијица! додаде један дугачки потпоручник.

— Јес‘, јес‘, што кажеш, ракијице! гракну цела барака.

— А може ли и рум да буде? упита дебели командир.

— А, но, како да не? гракнуше сви у глас.

— Ја имам пуну канту рума, — продужи капетан, — добио сам од Француза за болесне војнике...

— Ако је да се пије рум, па и ми смо за то, а имамо и право на њега, јер сви ми који смо, рецимо, вод у Аврике, сви смо, рећемо, болесници.

И сад настаде читава полемика око рума, права, болести и т. д., а на Вукосаву и лијепу Мару заборавише сви. Скоро и ја сам заборавих.

Кад одједном грмну глас мога председника, мајора:

— Наредниче, измисли ли што?

Ја готово спонтано одговорих:

— Ништа, у војсци је забрањено мислити.
 — Море, не терај шегу, наредниче, јер ћеш одмах да заглавиш апсану, само ако не будеш спремио све за Видовдан. Теби је познато командантово наређење, — продужи председник, — па сад... гледај шта ћеш! Бери кожу на шилјак! — Залупи за собом врата и оде,

Строгост г. мајора стиша ларму у бараки. Нико се више није чуо, сем дебelog капетана који је, мрмљајући у себи, завршавао свој говор: Кољиво и рум, брате, и ништа више! Каква представа какви бакрачи!

После мајорове наредбе почех озбиљно да размишљам шта ћу. Већ је и повечерје одавно одсвирало, а ја као луд хукњем и ходам тамо амо по бараки, и као очајни бродоломник, који очекује спас гледајући у даљину, тако и моје мисли блуде по бараки и логору не би ли пронашао Вукосаву и лијепу Мару. Али њих нигде! Лупајући о томе главу паде ми поглед на кревет мога посилног! — Он је млад, доста лепушкаст, једва ако му има осамнаест година; него је само прилен, али ништа. Не размишљајући дugo, дрекнух:

— Цвејо!
 — Извол'те, госпо'и наредниче! — подава се он буновно.
 — Јеси ли писмен, Цвејо?
 — А-а-а, затим млађину језиком „ић“, протегну се и зевну.
 — Не би ли ти, Цвејо, могао да представљаш једну женску?

Жмиркајући крмельјивим очима, промрмља кроз смех: Женско!, шкрипну два-трипут зубима, зевну и

протегли се неколико пута, затим се почеша немарно по глави и недрима, па ме блесаво запита:

— Је ли да послужујем ћу на парастос?

— Какав парастос, будало једна, — обрећнух се ја. А он, уплашено, развуче полако:

— Ра... на... ове... косовске јунаци.

— Марш, идите један, и чмавај даље! — дрекнух готов да га ударим. Животиња, канди, то једва и дочека:

— А, разумем, да чмавам ћу. —

Протегну се дватрипут, наби ћебе преко главе и захрка.

Нема друге, једино ми остаје да од четири глумца направим шеснаест и још две глумице.

Тако и би. Г. Златковић и г. Кргић приме Вукосаву и Мару и још оаго као приде по четири улоге. Г. Животић узе Вука Бранковића, за кога је већ раније изјавио жељу, ја Јасуфа и све друге мање турске улоге после Јусуфове смрти; а све остale улоге као: Обилића, Лазара, Југа, Бановића, Топлицу и Косанчића, Срђу и т. д. поделим ђацима и осталим дилетантима.

Пробе се већ у велико држе, унтерцигери, дуксери, шаторска крила фарбају се. Панцири, шлемови, оклопи, штитови, круне и дијадеме праве се од кутија од конзерви. Порфири, огратчи, шалваре и декорације праве се од старих албанских шаторских крила.

Већ се ближио крај. Што се више приближавао Видовдан, све више је у логору расло нестриљење и љубопитство, а нарочито код добровољаца Првог Југословенског Пука, састављеног од Сремаца, Башаћана, Црногорца, Бокељаца и Личана.

Дан по дан, дође и Видовдан. Цео логор доби неки свечан изглед. Још од раног јутра на вежбалишту почеле су се постројавати чете, батаљони и пукови, опкољавајући сто за којим су свештеници одржали помен палим косовским јунацима. После помена настало је дефиловање трупа, а затим, направно, и дебели капетан са коливом и румом. Тиме је први део свечаности био свршен.

По подне од једног сата настало је војничко весеље ус суделовање војне музике све до пола четири часа, када је започет и трећи део свечаности:

Бој на Косову.

Како у војсци све иде по команди, то се и у позориште долазило исто тако. Прве редове заузимали су гости, затим инвалиди са Карађорђевим звездама, за њима командати и по старешинству остала гг. официри, затим опет инвалиди, а иза њих Први Југословенски Пук (добровољци), за њима подофицирска школа и тако редом. Позориште је препуну, али још није пала команда да се почне. Већ је скоро и четири часа, а међу војницима осећа се узнемиреност и гуњање, што се не почне...

С времена на време чује се глас логорског дежурног: „Не лармай! Ко ларма биће удаљен са преставе.“ — Жагор се стишава на неколико минута и опет се понавља. Пет минута од четири, а штабац трубним знаком објави „мирно“; из аутомобила појави се комадант дивизије Н. Н. и адмирал Гепрат, један од најискренијих пријатеља српскога народа. Наши војници називаху га из милоште „ча-Грепа“ и, збила, старац није пропустио ни један дан, а да не обиђе логор бар два пута,

проводећи у разговору са војницима по читаве сате. При томе увек би им по што од понуда донео: као луле, цигаре, дувана, слаткиша и т. д. Срећан је кад учини војнику какво задовољство и трудно се свим силама да нам олакша бол за изгубљеном отаџбином.

Пошто прими рапорт, праћен командантима, уђе у позориште поздрављајући војнике српски: „Помози вам Бог јунаци!“ Из 4000 гргла проломи се громко поздравље војничко „Бог ти помогог“, а затим одушевљено кликуше: „Живео нам наш „Ча Гепра“, „Живио! Живио!“ и клицању не беше краја. Благородан Чичица сијао се од радости и задовољства при овакој манифестацији војничког одушевљења. Клањао се лево, десно и најзад у одушевљењу диже капу у вис са речима: „vive les Serbes!“. Опет се проломи: „Живели Французи, живео Ча Гепра!“

Звонце звркну и завеса се диже. Одједном преста вика, све се утиша и сви упреше погледе на позорницу. — Тајац — Отпоче и представа. Сцена је почињала са Вукосавом и Маром. Хвалећи своје мужеве заваде се и у том Мара, одлазећи, Вукосаву шине руком по образу. Гуњање и псовке међу војницима. Пс-с-ст! утишаваше дежурни логорски. Сцена се наставља: Обилић долази, — Вукосава плаче, жалећи се на сестру. Милош се узбуђује, а у томе и Вук, узбуђен ступа на позорницу, тражећи од Милоша сатисфакцију за нанету увреду његовом имениу. Завада са женама пређе на мужеве и после кратке препирке ваде мачеве да крвљу оперу нанете увреде.

Вукосава и Мара врискну: „Не у крв!“ у истом тренутку продера се Сремац Јоца из гледалишта: „Па шта се вас дне мешате..?“ а при том дададе један масан сремачки епитет.

Пст! Пст! Пст! зачу се са свих страна. У том тренутку Милош избија Вуку мач из руке и сруши га предасе у прашину. Дигне мач да га прободе, али га Вукосава и Мара ухватише за руку и узвикнуше: „Не, Милошу!“ Црногорац, који се непрестано вртио на своме седишту, писну као гуја у процену: „Виђи курву и поганска сина, пас му се меса напотеза. А, ћетићу, а соколе! посјеци га, не било ти просто.“ Сасвим природно, ни Личанин не могаше остати мираан. Он је уживао гледајући Вуку како понижено клечи пред Милошем, и сав блажен дададе смејући се: „Ђаво те донеса ту с њим да вучеш клип.“ Аплауз — смех, граја, пискање — све се то измешало, а кроз сву ту грају разјарени Милош виче са поносом: „Видиши Вуче, како Милош туче. Сад ми пружи л'јеви образ амо, да га цвјештом накнадним руменим, ко нежна сестрична ручица пресади га на образ сестрици.“

Та шта диваните ваздакара сотом уштвом? стегнутим зубима и песницима вринти Сремац.

„Ал' не, Милошева рука још не дирну човека који пред њим стоји без оружја, па и од сад ни душмана неће“, наставља Милош.

— Па кад сте луди, а ви немојте, да вите ви како би се он самим прово! дададе Сремац штрпнув пљувачку љутито кроз зубе. —

Пст!

Зачу се опет пискање дежурног логорског.

„Ајде, драга, па разведри лице, швоју руку моја оштра рука, вели Милош Вукосави, па онда Мари:

„Збогом остај лепа сваснико, зов' Милоша како шти је драго, ал' док ми је сабље и деснице, вазда ће се име ми сијашти као јарко на небу сунце.“ Заврши Милош одлазећи са Вукосавом са сцене. Грмну аплауз, мислио би човек да се небо пролама, или да се нешто руши.

За Вука је сад пак била права опасност јер он треба да заврши сцену са Маром и само што изрече:

„Обилћу добро с' узми на ум, Бранковић се грозно освећује.“

Црногорац диже се са свога седишта пипајући обема рукама по трбуху и, тражећи силав, дрекиу: „А, мичи се, погани једна! А, мичи се, рђо од рђаковића!“

Затим шкрипну зубима, диже песницу и хукну очајно:

„Ах, што ми није туна ливор!“ Са свих страна зачу се једно опште Уа! И тиме је Црногорац завршио први чин уз аплаузе и добацивање осталих.

У промени првог чина сирома Вук је био нешто мало боље среће с тога што је поред себе имао још и Јусуфа, те је тиме мржња публике била подељена.

Њихов положај не беше пријатан на позрници, јер су врло лако са ње могли да понесу какву каменицу, или тако нешто.

Силазећи са сцене на завршетку слике, Вук ми уступт рече: „Бога ми, мене ће овде још да истуку.“

И озбиљно се забринуух да ми Вук не стругне са бине. Сваког часа оптручавао сам око Вука, честитајући му колосалан успех и храбрећи га тиме.

На срећу, остали чинови пролазили су без тако великог интермеца, односно њихови су протести и даље трајали, али више за себе, у гунђању, јер је стално логорски дежурни био међу њима.

Превалајујемо и трећи чин: „Косовску вечеру.“ За њу сам највише осећао трему, али, Богу хвала, све је ишло добро. Опрема само каква се може пожелети. Цар у стихару са круном и порфиром седи на челу софре, лево до њега стари Југ са девет Југовића; десно уз колено цара седи Вук Бранковић, Срђа, Реља и т. д.

Слика је била величанствена. Љеште панцири, сјакте се шлемови, штитови, копља, и оружје. Од блеска гледати се не може.

Чин је текао преко мот очекивања. Обилић је сваки час прекидан бурним усклицима, а особито кад је завршавао сцену: „Сутра нам је лјепи Видовданак. Сутра ће се, царе, показаши ко је вјера а ко је невјера.“ Бурно пљескање и изазивање Милоша било је бескрајно.

После свршеног чина, за време паузе, адмирал, праћен нашим командантом, честитао је нашем председнику истичући нарочито костиме, који су, вели, сигурно из Париза поручени. Веома је био изненадајен кад су му рекли од каквог су материјала костими прављени, а уз то да су их радили сами војници.

После њиховог одласка ја, сав блажен од усхићења, љубио сам глумице, дилетанте и све оне који су учествовали у раду око припремања, али

усред тога заноса упропасти ме п. пуковник г. Д. Ђ. кад ми рече: „Је ли бре Гинићу, кад си конзервирао Косовске јунаке?“ — „Како?“ промуцах у чуду, мало и уvreћен. — Па тако одврати он, јер ено скоро свима на панцирима, а цару и на круни пише крупним словима „Corned beef“. — И, абила, погледах у Бранка т. ј. Срђу Злопоглеђу, а оно се развукло преко његових широких плећа:

„Corned beef“.

Дижки завесу и терај даље! Почеке и битка Косовска. После парада Мурата клицању Милошу није било краја, и кроз сву грају чује се Сремац Јоца како пишти својим промуклим тенором: Ж-и-в-и-о!...

Успомена

Пропаст Царства

После борбе која се чује иза кулиса доводе Милоша ланцима окованог, затим после мале паузе уводе и Лазара. У публици потпуну тишину и тајац. Само се кадгод чују тешки упадаси од војника. Лазар готово светитељског изгледа почиње свој монолог:

„Бој изгубих, државу изгубих и главу ћу своју изгубити...“ Опет настаде Јоцин интермеци чисто кроз плач:

Па дабоме кад сте били луди, а да сте ви шукнули онога лопова...

— Пет, Јоцо, не лармай! чу се глас логорског дежурног.

— Па није, знате госпој капетане, продужује Јоца плачући, ома ме моште ушицати, ал' што није право није право! Но логорском је ипак пошло за

руком да и по педесети пут утиша Јошу и тиме да оружи могућност Лазару да заврши свој монодот.

Али сад настаје најстрашнија сцена, кад Бајазит осуђује Лазара и Милоша на смрт.

У публици настаје право комешање, да сам се Бога ми, и ја почeo прибојавати. Ипак се срећно доврши овај комад сечењем глава Цару и Милошу и Бајазитовим речима кад узме Вука за руку и показује му жртве: „Иди види смрт моја душмана а једно себи пример узми: како турска сабља српске главе сече који нису Турком пријатељи.“

— А сунце те небеско овржило и врази те растргали, скотино нијидна! продера се Личанин чисто претећим гласом. Али завеса паде а и мрак се спусти.

Војници истим редом одлазе у логор, глумци се слаче. Милоша на рукама однеше у кантину, а Вук, полазећи у своју бараку, тешка се „Хвала Богу, чика Гино, кад је глава остала читава.“

Дуго сам остао са гардеробером прикупљајући ствари разбациане по позорници, шлемове, штитове и оружје. Па, наравно, после тако јаког боја требало је доста времена довести све у ред.

Таман хтедох мало да предахнем кад чух потпуну глас из жита које је било доста високо. „У помоћ!... Напрекох слух да чујем боље.

Излетих брзо напоље и угледах Црногорца, Личанина и Сремца, како јуре Вука кроз пшеницу:

А да нећеш, курвино копиле, а да нећеш куд си наумио! запенушен виче Црногорац витлајући кроз пшеницу Вука. — Дед га амо! сунце га пружило!, продера се Ликота из своје бусије. А са тре-

ће стране из бусије дрекну Сремац: „Сам'га ви вијајте, озудакора неће проћи!“

Истрчасмо брзо сви, који смо се још налазили у позоришту, и једва на једвите јаде одбрањисмо Вука.

Истина, Вук је био спасен, благодарећи туцном црном луку и хладним облогама, али ни Милош није болje прошао. Њега сам морао као Колоска девојка запијати хладном водом, да би дошао к себи.

Тако се завршила Видовданска свечаност у логору Надору.

